

NAGY MÁRTA JÚLIA

Mazsolázni csak pontosan...

ANDRÉ FERENC: SZÓTAGADÓ

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2018
143 oldal, 1699 Ft

Mielőtt érdemi mondandómba kezdenék, meg kell emlétenem: nem veri ki nálam a biztosítékot, hogy Esterházy Péter és Kis Grófo karöltve szolgáltatnak mottót soraikkal egy és ugyanazon vershez, ugyan már, az ilyesmi távol áll tőlem, meg van egy olyan sanda gyanúm, hogy efféle magaskultúra-populáris kultúra „határsértésen” már szinte senki sem háborodik fel. Azt is értem, hogy a fülszövegben a szerző a „reméli, hogy az anyukája büszke rá” mondattal sugall egyfajta pajtási viszonyt az olvasóval, egyszersemind, hogy nem kell vérezen komolyan venni ezt az egészet. Persze, hogy nem. Nálam jobban senkit sem taszít a hübrisz manírjaival vegyített sznobizmus, és jó eséllyel nem én vagyok az egyetlen, aki azt hiszi, hogy ő ellenzi leginkább, jegyzem meg, hogy már a recenzió elején valami paradoxonra építő, ám félresikerült nyelvi játékba keveredjek.

Ha pedig ekkora szerepe van a kötetben a paratextusoknak (a már említett fülszöveg és a szokatlanul sok mottó) és a metakommunikatív gesztusoknak, a recepció mellett (mind Kustos Júlia, mind Székely Örs megemlíti a fülszövegben a szerzői bemutatkozás már említett mondatát, ezzel jelentéssé téve a gesztust a kötet értelmezése szempontjából) a szerzővel készült interjúkat is átrágtam. És erre szükség is volt: „Problémásnak tartom, hogy a kultúrába rétegeket képzelünk, amelyek közt nincs átjárás, valami imaginárius kasztrendszer mentén próbáljuk felépíteni a „minőséghez” való viszonyunkat. Az a tapasztalat, amit valaki egy Kis Grófo koncerten él át, miért volna alacsonyabb rendű, kevésbé fontos, másodlagos szerepű ahhoz képest, amit én tapasztaltam, amikor először olvastam Esterházyt? Sőt, ha már itt, akkor ő nagyon tudta, hogyan kell összenyitni a kultúrák közti képzelt kapukat, például abban, ahogyan írni tudott a fociról. Én csupán a saját világomban található mondatokból igyekszem táplálkozni, legyen az Fluor Tomi, death metal dalszöveg, Tóth Krisztina, valamelyik barátom vagy egy idegen a buszon. Ezek mind egyetlen valóság részei, és gyanítom, hogy

sokan mások számára is hasonlóan sok beviteli csatorna szállítja az inspirációt” – nyilatkozta a szerző.

Ezzel nagyjából egyet is értek, főleg a kasztrendszer-metafaora kapcsán, viszont annyi problémám van vele, hogy az egyes kulturális és nyelvi regiszterek közötti hangnembeli és stilisztikai különbségek lehetnek annyira nagyok, hogy feloldhatatlan vagy annak tűnő diszszonanciát / kakofóniát okoznak. Itt van például az ominózus Esterházy-sor vs. Kis Grófomottó: a két szerzőtől átvett mottónak és a címnek (*hangszínváltozás*) nyilvánvalóan van köze egymáshoz (igen, erőteljes hangszínváltozás, sőt), de a versnek a mottóhoz, illetve a címhez már semmi, amellett, hogy a versnyelv homogén. Erre mondom azt, hogy a merész vagy annak ható paratextuális felvezetés nincs kiaknázva magában a törzsszövegben. Ugyanez a bajom Fluor Tomival és Arany Jánossal is. Az *illesztések* című vers előtt Fluor Tomi *Mizu?* című slágeréből idéz a szerző mottóként, és az elhíresült „álljunk össze, mint két kicsi legó”-refrén – jobb híján használok ezt a szót – „üzenete” valóban tematizálódik a versben, de a vers hangvételének komor volta annyira elüt az idézett zeneszám álnaiv, valójában a szlenget, stilisztikai értelemben vett pongyolaságot, nyegleséget és felületességet ironizáló passzusaitól, hogy az már zavaró, és ez az eltérés nem termel ki semmiféle esztétikai többletet. A *nem mondja semmi kő* című vers több Arany-sort is felhasznál, mégsem áll össze olyan Parti Nagy Lajos-féle rókatárgyi értelemben vett, intarziás jellegű átiratkavalkáddá, amely ironikus módon jelentéssé válik, még ha technikailag tetten is érhető ennek a fajta poétikai eljárás módjának hatása. Érdekes módon a *seöres wándor* című opuszban viszont működik az átirat, a travesztia és az hommagé kombinációja, a szerző kifejezetten pontosan játszik rá a Weöres-vendégszövegekre és a szójátékokra, formai virtuozításra való érzékenységét (amely a kötet egyéb verseiben is megmutatkozik) is tudja kamatoztatni. Weöres kapcsán pedig eszembe jut Proteus és az ő alakváltásai, illetve egy nyilvánvaló, későbbi előkép, Kovács András Ferenc, akinek hatása tagadhatatlan André kötetében, de míg Kovács András Ferenc esetében minden átiratnál érezhető egy zsigeri, szinte észrevehetetlen más bőrébe bújás, jelen kötetben mindig éreztem az objektív távolságtartást a tárgytól és az előképtől, ami lehet valamiféle kísérlet a posztmodern lírai technikák továbbvitelére, de ezt az eltávolodást egyelőre nehezen tudom kezelni. A Tool zenekartól vett mottók esetében azonban már nem éreztem ekkora szakadékot, illetve szervesen kapcsolódást a paratextus és a törzsszöveg között – a zenekar dalszövegeinek hangulata, szövegépítkezése tematikailag is kapcsolható a kötet kocsmaverseihez (mottó a Tool: *Sober*, azaz „Józan” című számának egy részlete is, amelynek egyébként az a refrénje, hogy a beszélő nem tud józan maradni), azt meg talán már említenem sem kell, mert evidens, hogy a könnyűzenei dalszövegek stílusa nagyon is közeli rokonságban áll a lírai dalműfajjal, így az ilyen típusú műfaji kísérletezés kontextusában adekvát-nak bizonyul az utalás.

De nem kell pusztán a jelölt vagy jelöletlen (para/)intertextusok hálójába bonyolódunk, reflektálatlan kapcsolódást, váratlan és indokolatlan váltást, asszociációt nélkülük is találhatunk: például a *menekülés škodával* című versben kidolgozott, a beszélő számára nyomasztó élmény egy banálisnak ható poénnal zárul, és az olvasónak meg hiányérzete lesz. Aztán itt van a *fidget spinner* című hosszabb, kvázi versciklusszerű darab, amelynek egyik szakaszában a mazsola szőlőzombiként való metaforizálása és az arra való reflexió is telitalálat, mert mind a képiséget, mind a nyelvi humort, mind a kulturális regiszterek közötti átjárásban rejlő lehetőségeket tökéletesen kihasználja, hogy aztán az így teremtett bizarr képi világot és humort

agyoncsapja néhány szentenciaszerű, ám szenvelgő sorral: „azt mondd a mazsola tulajdonképpen / szőlőzombi ezért nem bízol benne / pedig most akár lehetnénk szépek is / mint egy rossz számra küldött / üzenet de mindig kell valami / amit magunkban tartunk / mert ha elmondanánk / akkor nem fájna annyira”.

Láthatólag a „túl sokat markol”-szindróma mutatkozik meg a fent említett szervesen kapcsolódásokban és indokolatlan referenciákban, viszont éppen ez a masszaszerűség, amit első körben abszolút hibának éreztem, egy másik nézőpontot bevonva ad egy sokkal tágabb értelmezési keretet is a kötetnek. Mert a kötet képi világa nagyon is egységes, átgondolt és koncepciózus. Az egész kötet tropikáját átszővi az egyes létmódok, illetve az élő és az élettelen közötti átjárhatóság, akár az élettelen vagy az állati antropomorfizációja, akár ennek fordítottja kapcsán, és erre csak pár példát hoznék fel: „úgy szimatol a nők között, mint a vadak. / még azt is mindig tudja, / mikor kinek jött meg, / más a szaguk” (*nem mondja semmi kő*); „dorombolnak és szakadatlanul hullatják / a szőrük, széthordják a várost, / ezt a túlméretezett almot, majd lekarmolják a panelek / oldalát, dominanciából, / hogy megjelöljék a területük, / hogy megjelöljék az útvonalaink, / kereszteződéseket és körforgalmakat / köhögnek fel magukból.” (...) nem állunk le megsimogatni / a zebrákat sem, csak rohanunk / valami fedezék felé, amíg lehet, / még köszönünk valakinek, / vagy valamit, majd tovább sietünk, / hogy ne kelljen dorombolni” (*macskafelhő*); „...kacsaszájú nők arcáról / olvadt a vaníliafagyi” (...) „...végtagjaid, / mint tériszonyos madarak, / verdestek kapaszkodó után” (...) „...rán-gatózott // a tömeg, mint hirtelen apály / után a halak a parton” (*vaníliafagyi*). Ahogy az egyes létmódok, illetve az élő és az élettelen közötti határvonal elmosódik, masszaszerűséget eredményez, arra – jaj, nagyon rossz nyelvi játékkal élek most – tökéletesen rímel az, hogy az intertextusok irodalomtörténeti-stilisztikai-recepcióesztétikai beágyazottsága elmosódik. Apropó nyelvi játékok: még érdekesebb az, amikor azok kifejezetten erre a célra vannak kihasználva: – „oda indultunk ahová / legelni járnak a fellegek / megtagadtuk a fákat azt mondtuk / te nem minket vezetsz meg kéreg / (a „féreg” mint állat és mint szitokszó poliszémiájára való rájátszás szép példája – *fidget spinner* című vers); hagyj minket békén mert / a te lombod libegő szoknyák / alatt hordozza magában / az árulások ujjlenyomatait” – „addigra szemeidben már / rég bányatavak ültek / és partjaikon hallgatag / horgászok próbáltak fogást keresni” (fogást találni valakin, kifogást keresni – megint csak egy érzékenyebb, sokrétűbb felhasználási módja a nyelvi játéknak). Ebben érzek egyfajta kísérletet a posztthumán hatások (emberi, állati, növényi lét és élettelen összemosódása) és a posztmodern hagyományok (vendégszövegekre való rájátszás, nyelvi játékosság, amit már a kötet cím is üzen) öszeegyeztetésére, amit izgalmasnak és üdvözlendőnek tartok, csak azt nem tudom, mennyire lehet ezt zökkenőmentesen működtetni – mindenesetre nem reménytelen a próbálkozás, és az elgondolás (mármint a masszaszerűség mint kohéziós erő és az ebben rejlő paradoxon reflektív megvalósítása) sem elvetendő jelen kötet esetében.

Visszatérve a magaskultúra-populáris kultúra határátlépéseit-határsértéseit fejtegető felvezetésemhez, egy igazi csemege is olvasható a kötetben, ami sokkal, de sokkal érdekesebb és árnyaltabb újragondolása a magas-populáris kultúra közötti szakadék feloldásának, és ez a *sintér* című vers. Ez bizony nem más, mint egy adásba nem került Mónika-showban elhangzott (meg-megszakított) monológ átírata, amelyről annyit érdemes tudni, hogy egy rossz sorban levő nő meglehetősen ordenáré stílusban mondja el súlyosan bántalmazó kapcsolata történetét, amit persze körberöhögött az internet népe, és a testi-lelki terrorra nyelvi

agresszióval védekező, totálisan összezavarodott ember reakciója a sok ellipszis által olyan balladisztikus szintre emelkedik a versben, amely groteszk módon feltárja a nevetséges és szárnalmas látszat mögötti tragédiát, és így módon sokkal termékenyebb, úttörőbb módját láthatjuk a kulturális regiszterek átjárhatóságában rejlő lehetőségeknek. Az utolsó, *tékilences* ciklus is hasonlóan érdekes kísérletnek tűnik nekem: egyszerre hordja magában a telefonok predikatív szövegbevitelle által az avantgárd hagyományokra való rájátszás és a sajnos máig megunhatatlannak tűnő, néha pedig csak lírai gyerekbetegségként aposztrofált kávé-cigi-otthagyt pulcsi-líra kifigurázásának lehetőségeit, bár jóval könnyedebb hangnemben, mint a Mónika-show átírata. Úgyhogy azt mondom, bízzunk meg a szőlőzombiban.

